

Torben Arboe Andersen:

Jyske gilder i slæt, høst og tærsketid

Høslæt og kornhøst var især tidligere blandt de vigtigste arbejder på gårdene i årets løb. Hvor stor betydning hø og korn havde i forhold til hinanden i de enkelte egne, afhang naturligvis af jordens beskaffenhed. I størstedelen af Jylland havde kornet størst betydning; men i Vestjylland og det vestlige Sønderjylland var høet mange steder den vigtigste afgrøde. Til både slæt og høst var knyttet gilder, der kan kaldes arbejdsgilder¹, idet deltagerne først og fremmest var alle de, der havde hjulpet til med det pågældende arbejde. For at man bedre kunne klare arbejdet, fik man i slæt og høst bedre kost end vanligt. Ofte bestod et gilde blot i samværet og den ekstra gode mad, i andre tilfælde var der også drikkevarer og dans. I det følgende omtales gilderne hovedsageligt kronologisk; traktementer vil blive nævnt undervejs, men der tilstræbes ikke nogen udtømmende behandling af dette emne. De fleste gilders benævnelser og udbredelse er anført på kort 1; dog er *opskør* med dets mange udtalevarianter udskilt og placeret på kort 2, mens modsat gildebetegnelserne i forbindelse med høslæt optræder så sporadisk, at de kun fortjener omtale i teksten.

1. Gilder ved høslæt

Sidst i juni begyndte høbjærgningstiden, der af mange blev betragtet som årets vigtigste og travleste, men også fornøjeligste tid.² Det var afgørende og noget af en kunst at få leerne indstillet og skærpet rigtigt, så man kunne klare de lange arbejdsdage i eng³ eller marsk; der blev set op til de slætkarle (ofte husmænd), der som daglejere klarede 3-4 ugers sejt, ensformigt slid i marskengene.⁴ Traktementet var rigeligt og godt; men egentlige gilder optræder kun spredt afhjemlet.

På Skjern-egnen (engene ved den sydlige del af Ringkøbing fjord) holdt man *engfest* med dans, søndagen før slætten begyndte; her og på Rømø havde man et gilde, *opslæt*, når høet var mejet, eller når det var kørt hjem. Fannikerne festede med dans i *høladedagene*, dvs. når de hentede hø på deres engstykke, kaldet Mandø-hølade, ved Ribe; og fra Give-egnen vest for Vejle anføres betegnelsen *høladesjov* for dansegil-der under og efter slæt, som af nogle betragtedes med misbilligelse.

Fra det østlige Jylland kan nævnes *græsgilde*, der på Samsø som regel fandt sted, efter at høet var kørt ind, men dog også kunne holdes allerede efter mejningen af det græs, som skulle blive til hø. Her fik man om formiddagen koldskål eller æggesøbe, kogt af øl, brød, sukker og æg; til middag fik man først risengrynsvælling, af hvilken tjenestefolkene kunne tage en krukke med hjem til deres forældre, derpå bergfisk (usaltet klipfisk fra Bergen); senere samledes man til aftensmad: smørrebrød og kold steg, derpå kaffe og punch. På Randers-Mariager-egnen varede *høslætgitdet* to dage; det var et gilde med dans, hvor man ind i mellem gik hjem for at passe dyrene og spise. Dette gilde kunne holdes lige før eller lige efter slætten – eller midt i, nemlig efter at kløverhøet var sat i stak, men før kærhøet skulle mejes. Tjenestefolkene havde her endvidere *slæt-* eller *høslætlørdag* første lørdag efter slætten; det var en frilørdag, der ligesom høstlørdagen tilbragtes i Randers (jfr. 2.2 ndf.). Fra Vesthimmerland kendes *høgilde*, der holdtes, når høet var slået eller kørt ind, mens man på Tjele ved Viborg holdt dette gilde i engene med spillemand og dans sidste slættdag. I Midtøstjylland og på Djursland holdt man enkelte steder *enggilde* sidste slættdag; traktementet kunne være æbleskiver og risengrød. I det øvrige Østjylland fra Mariager til Vejle var betegnelsen *slættilde*; også dette kunne holdes enten sidste slættdag eller sidste indkørselsdag. *Slågilde* er afhjemlet en enkelt gang fra Midtøstjylland, men synes i øvrigt at være en fynsk betegnelse.⁵ Endelig anvendes sporadisk i Østjylland benævnelserne *opskyr* og *opskør*, som ellers er forbeholdt høstgilder.

Tilsyneladende har man således i Østjylland adskilligt flere og større gilder i forbindelse med høslætten, end man har i samme anledning i Vestjylland, hvor høet ellers anføres som værende den vigtigste afgrøde.

2. Høstgilder

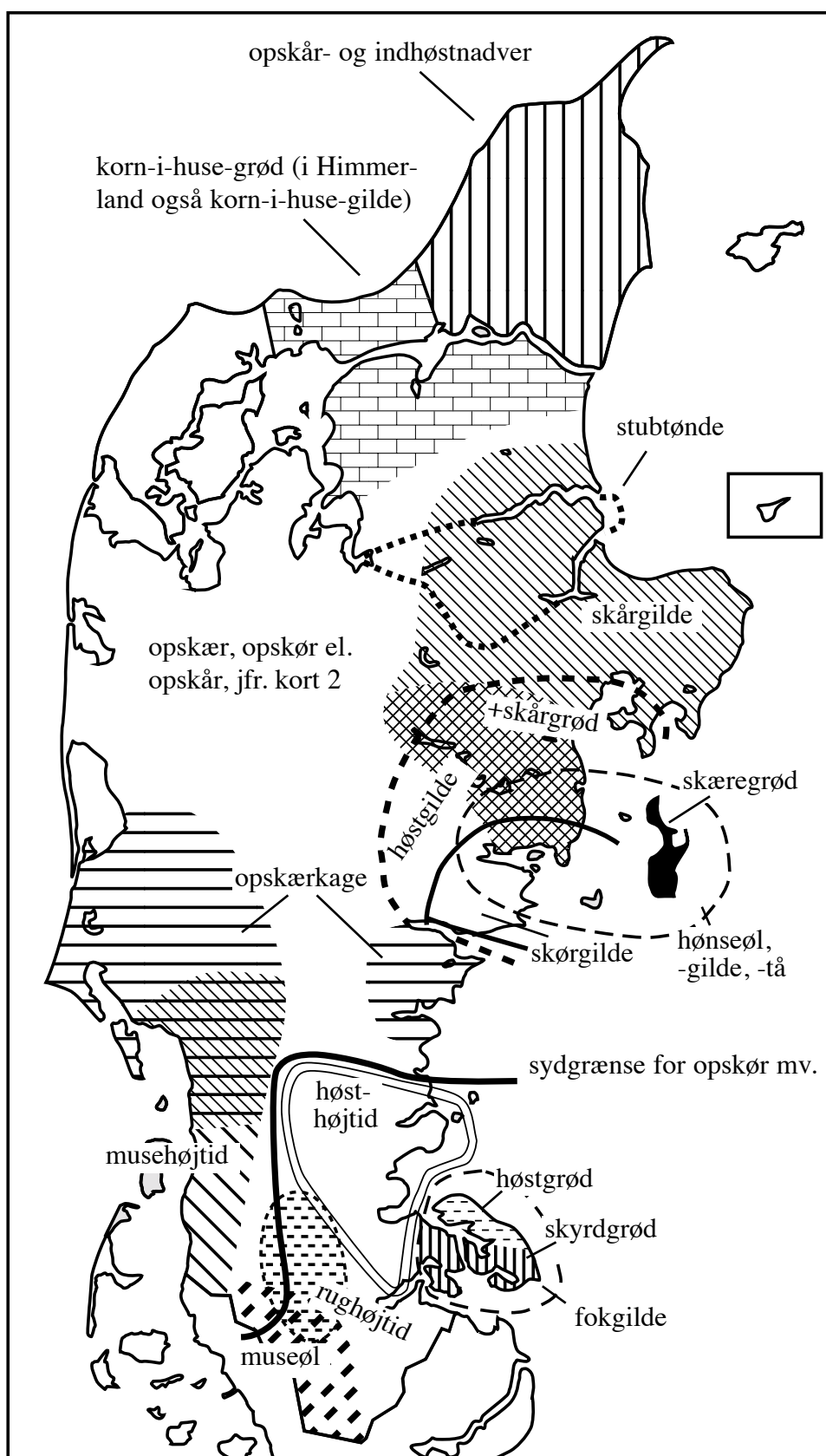
2.1. Gilder ved mejning (jfr. kort 1)

Allerede første høstdag var en festdag i flere egne. På Als og vist også Sundeved kaldtes denne dag *slorowsdaw* (slå-rug-dag); høstfolkene mødte op, pyntede med blomster. Til middag fik man *slorowsop* (slå-rug-suppe), det var fersk suppe, kogt på okse- eller hønsekød, dertil ris-melsboller; fersk suppe fik man kun sjældent i den øvrige del af året, det var en festret. Der skulle koges så meget suppe, at den måtte fremstilles i bagehuset; for det var gammel skik, at man gav et fad suppe med tilhørende ris til de mennesker i byen, man mente havde behov for det.

Under mejningen kunne der i andre egne være anledning til mindre gilder, fx når en karl skulle meje første gang på en gård. Han måtte så i Syddjursland og på Samsø *hønse* (udtalt *hæns* på Nordsamsø), dvs. give et traktement, *hønseøl*, til de øvrige høstfolk: en flaske brændevin og et pund sukker, blandet i en krukke øl.⁶ På lignende vis måtte i det sydlige Midtøstjylland en fremmed, der kom på marken og prøvede en le, give *hønsebrændevin*. Fra egnen vest for Flensborg er oplyst, at optageren (dvs. pigen, der bandt negene) måtte "hønse" en flaske brændevin, hvis hun – mens hendes mejer strøg leen – bandt alt det mejede korn op, så det derved lykkedes den efterfølgende mejer at hugge forbi og komme foran.

Imidlertid betegner *hønseøl* også et lille gilde med anden baggrund. Når høstfolkene i Midtøstjylland arbejdede på marken langs en nabos gård, hvis høns havde "besøgt" kornet, skulle naboen give høstfolkene *hønseøl* som vederlag for det ekstra besvær (knækkede strå, fordybninger i jorden), hønsenes besøg i kornet bevirkede for især mejerne. Af tilsvarende årsag kunne høstfolkene kræve *hønseøl* af deres egen husbond eller madmoder. På Bjerre-egnen syd for Horsens fjord var betegnelsen *hønsegilde* og på Endelave holdt man *hønsetå* i marken hen mod aften på opmejningsdagen.

Når mejningen af rugen nærmede sig afslutningen, gjaldt det i Sydvestjylland for høstfolkene om at fange og binde husbonden, inden han forlod marken. Man truede ham spøgende med at hugge hovedet af ham, hvis han ikke lovede at give et *ruggilde* eller *rugbojel* (bojel = gilde, egl. "bud-øl" = gæstebud); man kunne endog give husbonden flere

Kort 1. Jyske betegnelser for høst- og tærsegilder mv.

hatte eller kasketter på og så hugge dem af en for en med leerne, indtil han lovede at holde gildet.

I samme område var det skik at holde et mindre gilde, når hver af de øvrige kornsorter var opmejet: konen gav *byggilde/-bojel*, karlen *havregilde/-bojel*, pigen *bogetgilde/-bojel* (dvs. boghvedegilde). Disse gilder betegnes dog af en meddeler fra området som værende nyere uden tilknytning til den gamle tradition: at holde *opskywr* ved høstens slutning (jfr. ndf.). Hvordan dette forholder sig, kan vel kun klarlægges ved undersøgelse af, hvor længe de enkelte kornsorter har været i brug i Sydvestjylland; men det forekommer rimeligt at antage, at *ruggildet* er det oprindeligste, og at de øvrige har dette som forbillede.

Når man fik *ophøstet* (også benævnt *opmejet* og *opskåret*), kunne man ved at slå (klingre, klinke, kime) på leerne gøre høstfolkene på nabo-markerne opmærksomme på, at man var blevet tidligere færdig end de. Ved hjemkomsten til gården kunne man “stryge for kålen”⁷ for at opnå et lille traktement straks (fx æbleskiver og en dram) eller løfte om et godt middags- eller aftensmåltid. De mest udbredte betegnelser for dette måltid eller gilde, hvad enten det blev holdt straks ved høstfolkernes hjemkomst, til middag eller til aften, var *opskør*, *opskår*, *opskær* (jfr. ndf.). Men derudover fandtes adskillige betegnelser med større eller mindre lokal udbredelse og med variationer i gildets indhold. Nævnt fra nord mod syd var betegnelserne for disse opmejningsgilder følgende (jfr. kort 1).

I størstedelen af Vendsyssel fik man *åpskornatter* (opskårnadver)⁸, bestående af *skårgrød*: risengrød med sukker og kanel, hertil sødet øl, derefter kaffe og æbleskiver.⁹ I det hele taget spillede grød en central rolle ved mange af de gilder, der nævnes i det følgende. Grød har vel været en daglig ret, men på opmejningsdagen skulle den være særlig god. De fleste steder skulle man have *risengrød*, enkelte steder, især i Østjylland, dog *sødgrød* (bygggrød kogt på mælk), eller *boghvedegrød* (fortrinsvis i Vestjylland) – i hvert fald “ikke de sædvanlige vandgrød”, som en meddeler fra Vendsyssel bemærker. Tidligere har den nævnte skårgrød måske været fremstillet af korn fra den nye høst.¹⁰ Skårgrød fik man også i Hanherred og Midtøstjylland samt stedvis i Himmerland, dog kaldtes i det nordlige Himmerland måltidet *opmejningsgrød*. Den sydsamsiske betegnelse var *skjærgrye*, på Nordsamsø *skjærgree*

(skæregrød), desuden fik man i nord bergfisk og senere på aftenen kaffe og vafler, mens man på Sydsamsø efter grøden fik kaffe og “told”, dvs. en rund søsterkage. En næsten tilsvarende betegnelse, nemlig *skære-op-grød*, brugtes i Midthanherred og på Nordmors, og fra det sydlige Midtøstjylland er en enkelt gang opgivet *skære-op-gilde*, skønt den lokale betegnelse her ellers er *skørgilde* (skør = høst, jfr. ndf.). Fra det sydlige Midtøstjylland anføres endvidere *ophøstgilde*. Lignende betegnelser, *ophøste(t)-* og *ophøstensgilde*, træffes på Als; ved disse gilder bestod traktementet af æblekager (dvs. æbleskiver), kaffe og et par punche. Et sådant gilde havde i Løjt sogn nord for Åbenrå navnene *opslå-*, *opslaw-* og *opslawnshøtte* (opslå-, opslag(ens)-højtid).¹¹ Endelig er fra få lokaliteter på Ringkøbing-egnen opgivet *bindegrød*, som man fik, når sidste kærvar var bundet, altså formentlig på opmejningsdagen.¹²

Større, regional udbredelse har de især østjyske betegnelser *skårgilde* og *skårgrød*. Skårgilde er almindelig i Midtøstjylland, Djursland og Ommersyssel samt spredt afhjemlet i Himmerland og Vendsyssel; *skårgrød*'s udbredelse er anført ovenfor. På trods af ordet *skår*'s tilknytning til mejningen (via *skære*, jfr. note 8), er *skårgilde* blevet navn på det store høstgilde: indhøstgildet, der holdtes, når kornet var i hus og høsten således helt færdig. *Skårgrød* er nogle steder fulgt med som betegnelse for den grød, der serveres ved dette sene skårgilde; andre steder er skårgrød blevet navnet på det mindre opmejningsgilde, også selv om traktementet her ikke længere er grød, men fx suppe eller æbleskiver. Hvor skårgilde og skårgrød er blevet betegnelser knyttet til indhøstgildet, betegner *opskør* (med varianter) opmejningsgildet. Men ellers er *opskøwr*, *opskywr* etc. benævnelser for det afsluttende høstgilde.

På kort 2 er udtalevarianterne for *opskør*, *opskær* og *opskår* anført. Det bemærkes, at disse betegnelser ikke forekommer i det sydøstlige Sønderjylland og på Als; benævnelserne er her bl.a. *høsthøtte* (jfr. 2.2).

Ordene *opsk(j)ær* og *opsk(j)or* ses umiddelbart at have forbindelse til skære og skår(et), mens *opskør*, *opskyr*, *opskywr*, *opsk(j)øwr* og *opskæwr* er udviklet af gammeldansk *skyrth* = høst¹³ (jfr. i øvrigt note 8).

Formerne *opskør*, *opskyr* og lign. dækker hovedsagelig opmejningsgildet, mens formerne med *w* (*opskywr* osv.) i almindelighed betegner indhøstgildet. Der er dog undtagelser fra denne generelle regel, idet *w*-formerne ikke helt er flyttet over fra opmejnings- til indhøstgilde; fx kan i Vendsyssel *opskywr/opskiw*r betegne så vel “særlig god mad på ophøstdagen” som “todages høstgilde”.⁹ Hvor *w*-formerne ikke optræder, kan en form uden *w* få betydningen indhøstgilde; dette gælder *opskjær* i Sydthy. I Hardsyssel kan *opskjær* derimod betegne både opmejnings- og indhøstgilde, måske har man der kun holdt ét gilde og ikke lagt vægt på, hvornår det fandt sted. Samme forhold gør sig gældende i området Viborg-Hjarbæk fjord: her betegner så vel *opskjør* som *opskør* (uden klar indbyrdes geografisk afgrænsning) det ikke nærmere tidsfæstede høstgilde.

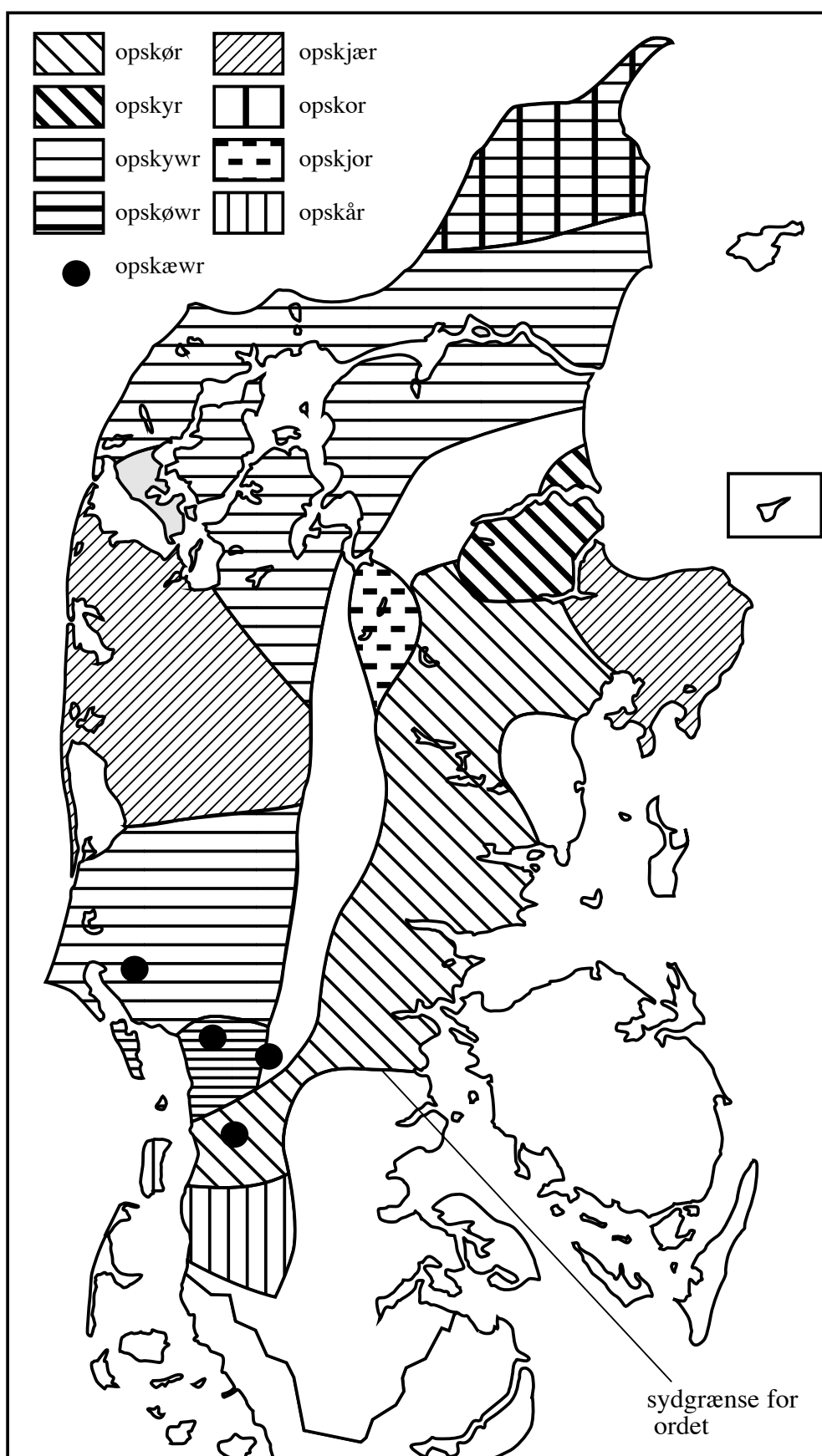
I det øvrige Midt- og Sydjylland gælder stort set den anførte hovedregel mht. *opskør*-gruppens og *opskywr*-gruppens betydninger. Men i det sydlige Sydvestjylland og det nordvestlige Sønderjylland er der igen “konflikt” mellem betegnelse og betydning: dels kan *opskør* betegne både opmejnings- og indhøstgilde, dels kan *opskywr* betegne opmejningsgildet.

Ved opmejningsgildet, hvilken betegnelse der end anvendtes for det, spiste man som regel æbleskiver og drak dertil fx gammeltøl eller en dram; en nyere, især østjysk, skik er at drikke chokolade til æbleskiverne. Som nævnt ovenfor kunne dette gilde holdes straks efter høstfolkenes hjemkomst til gården, eller det kunne udsættes til om aftenen. Traktementet ved opmejningsgildet var oftest mindre end ved indhøstgildet.

2.2. Gilder ved hjemkørsel af kornet

Gildet når kornet var i hus, indhøstgildet, kunne holdes på forskellige tidspunkter, fx om aftenen på indhøstdagen, mikkelsaften (28. september), eller 1-2 uger efter høst, når man havde sået rug og af markarbejde kun manglede nogen pløjning. Ud over *opskywr* mv. (jf. ovf.) foreligger en række lokale betegnelser for indhøstgildet (jf. kort 1).

Det første indhøstgilde i sæsonen må være det sydsønderjyske *row*- eller *rawhøtte* (rughøjtid, ruggilde), der holdtes, når rugen var kørt hjem.¹⁴ Man spiste og drak godt til dette gilde, fx vinsuppe (dvs.

Kort 2. Udtaleformer af *opskør*, *opskær* og *opskår*.

saftsuppe) og kogt skinke, senere kaffe og rugmelsknæpkager samt ballepunch (bolle-punch). Gildet var et af årets største; således berettes det, at en konfirmand på præstens spørgsmål om årets tre største fester nævnte slawthøtte (slagtegilde), byssens regning (egtl. bylavets regnskabsdag) og endelig *rowhøtte*.

Ordet *høtte* indgik i Sønderjylland også i betegnelser for det afsluttende høstgilde, når alt korn var kørt ind. Videst udbredt er *høsthøtte*, nemlig i Øst- og Midtsønderjylland; det blev ofte holdt mikkelsdag, traktementet var suppe og lammesteg¹⁵, kaffe og megen punch, endvidere havde man spillemænd og dans. Tidligere var det skik visse steder, fx i Løjt sogn ved Åbenrå¹⁶, at man skulle straffes for fejl begået i høsten (at knække et leskaft eller en rive osv.); "straffen" bestod i et ekstra, stort glas punch. En efterklang af dette er muligvis, at man ved *høsthøtte* ifølge yngre optegnelser fra samme sogn kunne opføre små optrin ud fra smådumheder begået af høstfolkene. Fra Løjt og nabo-sogne foreligger endvidere oplysning om, at der tidligere var to gilder ved høstens afslutning: dels *bassehøtte*, når sidste læs (kaldet "æ basse") var i hus¹⁷, dels *høsthøtte* eller *høstnare* (høstnadver), når også boghveden var indkørt. Samme opdeling kendes fra egnen nord for Haderslev, hvor gilderne blot hed *kjærrehøtte* (kærvehøjtid) og *høsthøtte*. Endelig indgår høtte en enkelt gang i betegnelsen *fokhøtte* på Sundeved-egnen; de almindelige benævnelser på Sundeved og Als er ellers dels *fokgilde* (på Als også *fukgilde*; fok = sidste læs), dels *høstgrød* (Nordals) og endelig *skye-* eller *skywgrø* (*skyrdrød*, Sundeved og Sydals; *skyrd* = høst jfr. ovf.).¹⁸

Tidligere havde man på Als-Sundeved endnu et gilde, kaldet *høstel* (høst-øl), når høsten var helt færdig. Før udskiftningen fandt dette gilde dog sted på første høstdag, hvor byens budsvende (dvs. avlskarle) samledes for at meje de første skår i fællesmarken. Bønderne gav dem da penge til *høstøl*, og det gjaldt for den enkelte karl om at gøre fyldest mht. både at drikke og at meje. På Als havde bønderne i hoveriets tid pligt til på skift at låne karlelavet hus til *høstøl*; gildet blev oftest holdt i laden.¹⁹

I Østjylland fra Vejle-Horsens-egnen til Randers-egnen er *skårgilde* den almindelige betegnelse for indhøstgildet, dog hedder det *skørgilde* i den sydlige del af området. Det var eftertragtet af mange at komme med til *skårgilde*; nogle sørgede for at hjælpe til med høsten på så man-

ge gårde som muligt, om det så kun var få timer hvert sted, for enhver høsthjælper havde ret til at deltage i skårgildet.²⁰ I Midtøstjylland fik man *skårgrød* (hhv. *skørgrød*) til dette gilde; pigerne skulle sige: “Her er jeres skårgrød!”, når de satte den på bordet, ellers kunne karlene kræve skårgrød også den følgende dag. Fra det nordlige Midtøstjylland fortælles, at skårgrød har været den traditionelle ret i gammel tid, men at den forlængst er erstattet af andre retter. Dog erindres den via et lille optrin: i stedet for grøden strøet med kanel indbæres et fad med hvidt sand strøet med tørvesmuld; bæreren snubler bevidst over dørtrinnet og taber derved “grøden”, hvorpå hun med mange undskyldninger for sin klodsethed beder karlene tage til takke med de øvrige retter, som derefter sættes på bordet.

Korn-i-huse-grød er betegnelsen i Hanherred og sporadisk i Himmerland (her ved siden af *korn-i-huse-gilde*). På Nordmors benævner man blot gildet *kør-i-hus(e)*; fra Nordthy er *kør-i-huse-grød* afhjemlet en enkelt gang. I Vendsyssel får man *indhøstnatter*, hvor traktementet er det samme som ved åpskornatter (jfr. 2.1).

Høstgilde kendes spredt over hele Jylland (i Nordvestjylland ved siden af *høstbojel*), antagelig som en nyere betegnelse, men ordet optræder så hyppigt i et midtøstjysk område (jfr. kort. 1), at det muligvis dér anvendtes som alternativ til *opskør* og *skårgilde*.

Efter høsten havde man på Randers-Mariager-egnen endnu to høstgilder. Det første kaldtes *høstlørdag* og fandt sted, lørdagen efter at der var indhøstet: det var en af de tre frilørdage, tjenestefolkene havde ret til i årets løb (en anden var høslætlørdag, jfr. afsnit 1 ovf.). Høstlørdag var karlenes og pigernes dag i Randers²¹; husbonden lånte dem en vogn med forspand til turen til byen. Karlene mødtes på et værtshus for at “drikke ulvebælg” eller “trække bælg af ulven”: hver karl, der i høsten var væltet med et læs, skulle *hønse*, hvilket i denne sammenhæng betød at give en bolle punch. Var der for en karl kun faldet enkelte neg af læsset, kunne han gå sammen med en anden karl i samme situation om at give punchen; han slap altså ikke helt for at give en omgang. Om eftermiddagen mødtes karlene igen med pigerne og fulgtes derefter med dem indtil hjemturen.

Det andet gilde efter høstens afslutning var *stoftønn* (stubbønde), som holdets på en gård eller i forsamlingshuset en uge efter høstlørdagen.

Dette gilde strakte sig over 3 dage, de 1-2 første dage for de unge, derefter også for de ældre. *Stubtønde* hentyder formentlig til, at landsbyens karle bryggede øl af malt fra den nye høst af byg, og at dette øl var klart til brug, når kun stubbene var tilbage på marken.²²

2.3. Opskærkage

Som antydnet i det foregående lagde man ikke overalt lige stor vægt på at fejre afslutningen af de enkelte faser i høstarbejdet. Store høstgilder hørte især større gårde og herregårde til; andre steder nøjedes man med mindre gilder og mere beskedent traktement. En særlig tradition havde man i Sydvestjylland og det nordvestlige Sønderjylland (samt i mindre omfang i Sydøstjylland), idet man her gav hver af tjenestefolkene en *opskærkage* (med udtalevarianter som fx *opskør-* og *opskjørkage* i overensstemmelse med kort 2), enkelte steder også kaldt *høstkage*. Dette (sigte)brød var bagt ved første bagning fra det nyhøstede korn og kunne gives ved opskærgildet; det kunne måle op til 1/2 m i diameter og veje fra 3-4 op til 12-16 pund, evt. afhængigt af modtagerens "rang" på gården; brødet kunne udgøre en del af aflønningen. Hvor tjenestefolkene havde en frieftermiddag efter høsten, kunne de gå hjem til deres forældre og lade også dem nyde godt af den nye høst.²³

Mens betegnelserne for og traktementet ved høstgilderne varierer fra egn til egn, er gildernes karakter af arbejdsgilde generel: en fælles festlig afslutning på et til tider anstrengende, men også fornøjeligt samarbejde. En meddeler fra Sundeved-egnen sammenfatter høstarbejdet således: "Høsten var Slid, Morskab og Højtid. De tre Ting var for de gamle uadskillelige". Samme indstilling udtrykkes i en optegnelse fra Randers-egnen: "Skårgildet var det sidste, der mindede om sommeren og høsten med den varme sol og det hårde arbejde, der alligevel gik med liv og lyst. Dagen efter, når karlene gik bag ploven i marken, var det ligesom træskoene var blevet tungere og nakken mere bøjet".²⁴

3. Tærskegilder

Efter afslutningen af efterårsarbejdet i marken anvendtes de næste måneder til at plejltærsk kornet. Kernerne var nemmest at tærsk af i frostvejr; også derfor gjaldt det om at have optærsket før foråret.

Egnsvis havde man forskellige tidspunkter, hvor tærskningen skulle være tilendebragt, fx kyndelmisse eller 1. marts. Når der var optærsket, havde karlen, især i Sydvest- og Sønderjylland, krav på et lille traktement, hvis han kunne vise madmoderen en levende mus som tegn på, at de sidste neg, hvor nogle af musene efterhånden gemte sig, nu var tærsket. Dette lille gilde kaldtes i Sydvestjylland og det vestlige Sønderjylland *musehøtte* (musehøjtid), i det sydlige Sønderjylland især *museøl*; på Læsø kaldtes et tilsvarende gilde *musekande*. *Musehøtte* kunne dog også være et større gilde for nabokarle og evt. andre nabo-folk; i så fald kunne man blive beværtet med æbleskiver og kaffepunch, eller med sættekage med sirup, eller man kunne få kvældsnaver i form af smørrebrød, dertil naturligtvis kaffe og dram eller punch.

Hermed slutter omtalen af slæt-, høst- og tærskegilder. Både i denne artikel og i omtalen af sidste neg og sidste læs i Ord & Sag 2 er de fleste og vigtigste betegnelser inden for et større sagområde blevet relateret indbyrdes på en måde, som ikke lader sig praktisere under redaktion af en alfabetisk ordnet ordbog. Da en forudgående sagredaktion af sådanne emnekomplekser ikke kan finde sted af tidsmæssige og økonomiske grunde, er det vigtigt, at vi undertiden får lejlighed til at orientere os foreløbigt i enkelte sagområder, så vi kan gribe og videregive lidt af den helhed, der ligger hinsides den enkelte ordbogsartikel.

NOTER:

- ¹ Jf. A.F. Schmidt: Nogle Arbejdsgilder i den gamle Landsby. i: *Sprog og Kultur* VII (1939) s. 1-62.
- ² P.H. Gejel: Bondeliv i Vestjylland gennem 90 Aar. i: *Sprog og Kultur* IX (1941) s. 28.
- ³ At man på Skjern-egnen tillagde slætten større vægt end høsten ses også af, at man brugte gamle, afslidte leer som mejeleer i høst: man ville ikke ødelægge sin gode "slåhøle" på de ujævne kornmarker. Jfr. henvisn. i note 2, s. 32.
- ⁴ Slætkarlene så dog sig selv i et andet lys, jfr.: "Enkelte Gange fik man et lille Kig ind i deres ensomme Verden – altid var det den samme Historie ... Barndom, Ungdom og saa et Hjem, Kone og Børn og nu her i Engen. Resultatet var: "Jeg er et af Samfundets Trældyr".". S.J. Frifelt og T.T. Kragelund: *Vi svinger vor Høle* (1937) s.113 f.
- ⁵ Jf. A.F. Schmidt: *Leksikon over Landsbyens Gilder*. (1950) s. 129f.
- ⁶ Jf., at *hønse* ifølge *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS.) kan betyde "betale penge til traktering (med drikkevarer), fx når man optages i et lav"; samme betydning har ordet i jysk.
- ⁷ Jf. *Ord & Sag* 2 (1982) s. 18.

- ⁸ Ordet *opskår* stammer formodentlig fra den tid, da man skar kornet med segl. Segltiden strakte sig frem til ca. 1600, jfr. A Steensberg: *Ancient Harvesting Implements* (1943) s. 238f, samt A. Eskeröd: *Årets äring* (1947) s. 160. Dog har seglen været i brug helt op i 1830-erne i Danmark, jfr. P.H. Gejel i henvisn. i note 2 ovf., s. 33. – Ordet *skår* (af *skære*) har bl.a. betydningen: den stribe, der mejes i en agers længde; også denne betydning går tilbage til segltiden.
- ⁹ Jf. A. Espegaard: *Vendsysselsk Ordbog*. I-IV (1972-1974).
- ¹⁰ Mht. risengrødsykkens alder: den kan først være etableret efter “de store kinafarters tid”, jfr. A. Olrik og H. Ellekilde: *Nordens Gudeverden II* (1951) s. 808.
- ¹¹ *Opslown* (opslaget, opslået) i betydningen opmejet bruges om korn på Sundeved/Als, ellers kun om hør.
- ¹² *Bindegrød* skal også have været betegnelse for måltidet, der blev givet, når sidste læs var kørt hjem.
- ¹³ Jf. ODS. II. skør.
- ¹⁴ På disse egne havde man måske rug som eneste (eller i hvert fald vigtigste) kornafgrøde. – Tidligere holdt man muligvis også *rowhøtte* i Sundeved, jfr. S. Andresen: *En sundevedsk bondeslægts historie* (1957) s. 72.
- ¹⁵ I andre egne kunne det være den tidligere avlsvædder, der blev slagtet til høstgildet. Jf. Ellekilde i henvisn. i note 10, s. 873 (Sjælland).
- ¹⁶ Jf. den rimede fortælling “Jens Kluuses Høsthøtte” (1809). i: *Sønderjysk Maanedsskrift IV* (1927) s. 129-143; “forseelserne” opregnes s. 136.
- ¹⁷ Her som flere andre steder måtte sidste neg med til gildet og dansen.
- ¹⁸ Ifølge H.F. Feilberg: *Ordbog over jyske almuesmål IV* (1914) samt H. Ussing: *Det gamle Als* (1926) s. 47 foreligger også en form *skjulegrød*, som skulle hidrøre fra, at kornet nu er skjult under husets tag. M. Kristensen ser denne form som en omtolkning af *skywgrø* (skyrdgrød), jf. *Danske Studier* 1938 s. 138, i artiklen “Folkemål og Sproghistorie”.
- ¹⁹ Jf. S. Andresen (note 14 ovf.) samt H. Ussing (note 18) s. 35.
- ²⁰ Jf. E. T. Kristensen: *Fra Sabro Herred*. i: *Aar bog for dansk Kulturhistorie* (1900) s. 66.
- ²¹ Der foreligger også en enkelt oplysning om, at man fra egnen vest for Århus holdt *høstlørdag* i Århus.
- ²² Mht. *høstlørdag* jfr. N.P. Bjerregaard: *Sæd og Skik i Ommersyssel* (1919) s. 35f.
- ²³ Jf. B. Stoklund: *Høstkage og julerente*. i: *Budstikken* 1956 s. 13-24.
- ²⁴ Jf. *Sønderjysk Maanedsskrift XIV* (1938) s.194 og N.P. Bjerregaard (note 22) s. 25.